

ТЕНДЕНЦІЯ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ТА УНІФІКАЦІЇ ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ

Проаналізовано одну із тенденцій розвитку права в умовах глобалізації – тенденцію універсалізації та уніфікації права. Визначено, що в основі цієї тенденції знаходиться об'єктивний процес інтеграції світової економіки, фінансів, засобів зв'язку, засобів масової інформації та інших засобів і сфер життя, який не міг не відбитися як на еволюції права в цілому, так і на тенденціях його подальшого розвитку. Перелічено основні способи (форми) універсалізації права, проаналізовано їх зміст.

Ключові слова: універсалізація права, уніфікація права, глобалізація, гармонізація, адаптація, рецепція, інтеграція, апроксимація.

Серед тенденцій розвитку правових систем в умовах глобалізації глобального та регіонального рівнів слід виокремити перш за все *тенденцію універсалізації та уніфікації права*. Передумовою зближення правового регулювання слід вважати широку інтернаціоналізацію у найрізноманітніших сферах життєдіяльності людей [1, с. 14].

В основі виникнення і посилення цієї, рівно як і інших подібних їй тенденцій, на думку М. М. Марченка, знаходиться об'єктивний процес інтеграції світової економіки, фінансів, засобів зв'язку, засобів масової інформації та інших засобів і сфер життя суспільства, що не могло не відбитись як на еволюції права в цілому, так і на тенденціях його подальшого розвитку. Однак, незважаючи на те, що універсалізація й уніфікація права простежуються практично на всіх історичних етапах еволюційного розвитку державно-правової матерії, в умовах глобалізації вони проявляються найбільш яскраво і мають скоріше не еволюційний, а вибуховий, революційний характер [5, с. 83].

Унаслідок цього сам процес глобалізації не випадково характеризується іноді як «макромасштабний, багатоплановий», хоча і «внутрішньо суперечливий

процес нарощування загального в елементах світових економічної, соціальної та правової системи» [5, с. 84].

Безумовно, ступінь розвитку даної тенденції в межах різних регіонів в силу цілої низки об'єктивних причин не є і не може бути однаковим. Зокрема, вона не може бути однаковою вже в силу того, що вони мають різний рівень інтеграції, яка розуміється як «модель свідомої та активної участі групи країн у процесах стратифікації світу, що обумовлюється глобалізацією». Так, якщо в межах Європейського Союзу інтеграція практично в усіх сферах життя даного товариства (співтовариства) досягла достатньо високого рівня, то в межах інших регіонів, включаючи Співдружність Незалежних Держав (СНД), вона знаходиться на незначному рівні.

Що ж стосується глобального рівня, то, виходячи з того, що інтеграція традиційно розглядається вітчизняними та зарубіжними авторами як невід'ємна й досить важлива складова частина глобалізації, відповідно можливо зробити висновок, який рівень всесвітньої інтеграції, таким і буде рівень глобалізації у світі, а разом із тим – ступінь розвитку й прояву тенденції універсалізації та уніфікації права. Природно, що при цьому слід виходити із факту нерівномірності розвитку даних явищ у різних частинах земної кулі, а не із якогось «середньо статистичного» показника.

Як відзначається багатьма дослідниками, *універсалізація права*, яка виявляється в прагненні виробити загальні, всеосяжні підходи до права, та його *уніфікація*, що означає введення до правових систем держав одноманітних норм, – явища не нові в державно-правовому житті різних країн. Аналізуючи цю проблему, В. С. Нерсисянц відзначав, що за всі особливості національних систем, право, по суті, являє собою історію його все більшої універсалізації й уніфікації, історію просування до все більш глобального права, і такі історично прогресуючі властивості й характеристики права, що розвиваються, знаходять своє вираження, закріплення і здійснення як в окремих національно-державних системах права, так і в міжнародному праві [20, с. 40].

Універсалізація національного права, як прояв правової глобалізації, зумовлює визнання основних правових цінностей, універсалізацію юридичної мови, а також правових норм, створення універсальних правових засобів та інструментів.

Процес глобалізації, на думку І. І. Лукашук, в політичній і правовій сфері відрізняється своєю специфікою: тут рівень єдності набагато нижчий, ніж в соціально-економічній сфері, оскільки держави продовжують зберігати свою незалежність. Тому стосовно держав та їх правових систем більш точним є термін «інтернаціоналізація» [12, с. 82]. На думку С. О. Щетиніна, сутність правової інтернаціоналізації в тому, що внутрішньодержавне право опиняється у тісному взаємозв'язку з іншими внутрішньонаціональними правовими системами [29, с. 18].

Отже, *інтернаціоналізація* означає зближення національних політичних і правових систем, що приводить до посилення їх взаємовпливу і взаємодії. Таке зближення сприяє тому, що схожі правові ситуації вирішуються більш ефективно та оперативно.

Сутність правової інтернаціоналізації Ю. О. Тихомиров визначає як «концептуально-нормативну спільність правового регулювання, що є властивою всім або багатьом національним правовим системам» [25, с. 167-168].

Вважаємо, що можна використовувати обидва терміни (універсалізація та інтернаціоналізація) як *тотожні, такі, що відображають вплив глобалізації на національну правову систему.*

Правова універсалізація *спрямована на формування універсальних «правил гри», в рамках яких суб'єкти права в правових системах різних рівнів можуть вступати в правові відносини, врегульовані не тільки правовою системою одного рівня. Природно цей процес є достатньо складним, суперечливим, на хід і зміст його впливає безліч чинників. Для успішного просування в такому напрямі необхідно враховувати стан різних компонентів національних правових систем, починаючи із стану законодавства, закінчуючи*

типом праворозуміння, правосвідомості, правової культури тощо. Цей процес продиктований об'єктивним характером глобалізаційних процесів, що відбуваються у сучасному світі.

Універсалізації національного права сприяє формування і функціонування єдиних правових просторів, що складаються з національних правових систем. Такі правові простори формуються з урахуванням, з одного боку, інтересів і потреб відповідних національних правових систем, а з іншого, – тенденцій, що відбуваються в рамках наднаціонального права. Ефективність формування таких загальних правових просторів залежить від розміщення балансу інтересів національного і наднаціонального права.

Необхідно відзначити, що універсалізація національного права підсилює, з одного боку, вплив міжнародного права на національне, а з іншого – зміцнює позиції національного права при розробці норм міжнародного права [3, с. 18]. Таким чином, цей процес включає як застосування норм, принципів міжнародного права в тканину національного права, так і навпаки, перш за все, впровадження норм національного права в міжнародне. Природно, це не відбувається автоматично, оскільки для застосування норм і принципів міжнародного права необхідним є відповідний рівень розвитку національної правової системи, що полягає в її здібності до трансформації. Так, постійно відбувається взаємодія і взаємопроникнення різних правових положень між правовою системою України та іншими правовими системами національного і міжнародного рівнів, що веде до універсалізації українського права. Все це ставить на порядок денний вирішення питання, пов'язаного з функціонуванням правових систем в умовах взаємодії в усіх напрямках суспільного життя.

Універсалізація національного права, на думку багатьох авторів, може носити як об'єктивний, так і цілеспрямований характер. *Об'єктивний характер* цього процесу відображає сучасний стан суспільного розвитку, що полягає у взаємозалежності і взаємодії. Що стосується *цілеспрямоного характеру* універсалізації національного права, то він є продуманим запланованим процесом, для реалізації якого необхідне використання конкретних кроків,

способів і прийомів. Серед таких І. І. Лукашук і С. В. Поленіна називають рецепцію, гармонізацію, уніфікацію, стандартизацію та ін.. [16, с. 20]. Ю. О. Тихомиров, досліджуючи це питання, вказані способи та прийоми називає «формами», доповнюючи їх імплементацією, що забезпечує курс держав на зближення законодавств, як канали інтелектуального впливу [25, с. 184].

Правова інтеграція, як відзначає Кр. Пурсіайнен, – це більше практичні зусилля, ніж якась теорія. Проте, з теоретичної точки зору, на основі класичної системи свободи торгівлі сформувалася досить поширена думка щодо того, що конвергенція, апроксимація або гармонізація правових систем в перспективі стабілізуватимуть і підсилюватимуть національні економіки і створюватимуть здорове конкурентне середовище. Основна ідея полягає в створенні схожих умов руху товарів, капіталу, послуг і переміщення громадян, що автоматично приведе до поглиблення інтеграції [23].

Найважливішим засобом, що здійснює універсалізацію національного права, в юридичній літературі називають *правову рецепцію*.

Рецепція права є необхідним інструментом розвитку правової системи. Термін «рецепція», як відомо, походить від латинського «*receptio*» – ухвалення. Стосовно права рецепцію розуміють як «запозичення, сприйняття будь-якою національною правовою системою принципів, інститутів, основних рис іншої національної системи» [4, с. 53]. Найвідоміша рецепція в історії правого розвитку пов'язана з римським правом, що полягала в ухваленні, поживавленні й модернізації основних положень римського приватного права, що стало базою для формування романо-германського права. У результаті такої рецепції були запозичені не тільки такі поняття й положення, як власність, майнові та особисті права, поділ права на приватне й публічне, систематизація законодавства, але й багато з них набуло нового змістовного навантаження і модернізації, що забезпечило їх відповідність новим умовам суспільного розвитку.

Правову рецепцію відомий французький дослідник Ж. Карбоньє розглядає як різновид правової акультурації, називає її ще «тотальною

аккультурацією» або «культурною мутацією» [13, с. 198, 201]. В юридичній літературі також виділяють поняття прямої рецепції, яка полягає в трансплантації, а точніше копіюванні норм міжнародного права без змін текстуального і змістовного характеру. Прикладом такої рецепції може служити ст. 9 Конституції України, яка проголосила: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [15]. Виділяють також *бланкетну рецепцію*, яка, як форма відсилання, застосовується тоді, коли норма міжнародного права не запозичується, але на неї робиться відповідне відсилання в нормі національного законодавства [10]. Прикладом є ст. 18 Конституції України, яка закріплює таке положення: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримки мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» [15].

Таким чином, рецепція, перш за все, – це сприйняття, визнання і схвалення національною правовою системою норм і принципів наднаціонального права, спрямоване на універсалізацію національного права.

Як правове явище рецепція є найбільш затребуваним (особливо для сучасності) інструментом модернізації права [27, с. 18]. Це пояснюється, перш за все, тим, що правові системи всіх країн ніколи не існували й не існують ізольовано. Вони тісно взаємодіють одна із одною, ведуть між собою нескінченний культурний діалог. Правова культура окремих країн підлягає постійному бомбардуванню з боку випадкових фрагментів інших правових культур, юридичних текстів, процедур та правових конструкцій.

Наступним засобом універсалізації національного права називають *гармонізацію*, якою в широкому розумінні, на думку Ю. О. Тихомирова, є процес приведення у відповідність, побудований на наукових методологічних

основах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності, узгодження й досконалості [26, с. 75].

І. І. Лукашук визначає гармонізацію як процес цілеспрямованого зближення правових систем в цілому або окремих галузей, утвердження загальних інститутів і норм, усунення суперечностей [16, с. 45]. С. Ю. Кашкін визначає гармонізацію одним з методів правової інтеграції, суть якої полягає в перетворенні правових норм шляхом приведення їх до єдиного знаменника [14]. Приєднується до такої позиції інший російський дослідник М. Л. Ентін, який зазначає, що «гармонізація законодавства і правозастосовчої практики є провідним інструментом інтеграції. Гармонізація формує правову основу інтеграції. Вона обслуговує її. Без гармонізації інтеграція є неможливою» [11, с. 233].

Аналізуючи вищенаведені точки зору, можна вийти на ключовий момент, що характеризує гармонізацію, а саме те, що, на відміну від рецепції, вона не означає автоматичного включення міжнародного права, його введення до тканини національного права, а припускає адаптацію запозичених положень до конкретних умов історичного, ідеологічного, соціально-економічного та культурного характеру. Сучасний етап правового розвитку надає безліч прикладів гармонізації законодавства. Найяскравішим прикладом є гармонізація законодавства, що реалізується в рамках Європейського Союзу шляхом розробки такого нормативно-правового акту, як директива. Цей акт є обов'язковим для реалізації державами – членами ЄС. Проте, що стосується конкретних форм і методів його реалізації, то кожна держава – член ЄС обирає власні варіанти відповідно до своєї національної специфіки. Європейська інтеграція не в останню чергу ефективно реалізується завдяки таким директивам як найважливішим джерелам права ЄС.

Гармонізація, з одного боку, готує нормативну базу для універсалізації національного права, з іншого – виступає як засіб для реалізації інтеграційних процесів, що полягають в організаційній, освітній та інших формах діяльності національних держав, регіональних і міжнародних об'єднань.

Таким чином, *гармонізація* – це процес приведення до єдиних стандартів нормативної бази в рамках національних правових систем, що забезпечує їх зближення в різних сферах, таких як правотворча, правозастосовча, правоохоронна та ін.

Ще одним засобом універсалізації національного права виступає *правова уніфікація*, суть якої полягає у *введенні до національної правової системи держав нових, одноманітних правових норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин.*

Уніфіковані правові норми або одноманітно регулюють суспільні відносини замість розбіжностей у національних законодавствах, або створюють основу для цього в рамках окремих правових систем. Вони засновуються на двохсторонніх або багатосторонніх міжнародно-правових актах універсального або регіонального характеру: конвенціях, угодах або типових законах [2, с. 142]. Уніфіковані норми, які містяться у міжнародно-правових актах, спрямовані на їх одноманітне застосування у державах, які підписали ці акти.

За своєю формою уніфікація права може проводитися шляхом укладення міжнародних договорів, прийняття модельних рекомендаційних законодавчих актів, застосування приблизних договорів міжнародних організацій, використання міжнародних звичаїв [26, с. 97-98].

Прикладом уніфікації правових норм є такий нормативно-правовий акт як *регламент*, що виступає найважливішим джерелом права ЄС. Регламент, на відміну від директиви, є не лише обов'язковим для держав-членів ЄС, але і форми його застосування носять універсальний характер в рамках всього Європейського Союзу.

Гармонізація й уніфікація є найважливішими засобами універсалізації національного права. Гармонізація виступає як м'яка попередня менш хвороблива форма правової інтеграції, що забезпечує умови для застосування іншого засобу – уніфікації, як жорсткішої форми правової інтеграції. Як було зазначено, основою цих процесів виступають укладання міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій і об'єднань, положення яких

дістають віддзеркалення в нормах національного права. Існує й інша форма – «рух знизу», що полягає в прагненні національних правових систем до активного залучення до інтеграційних процесів. Прикладом може слугувати прагнення національної правової системи України до включення в європейські інтеграційні процеси. Прийнятий Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [22] є основоположною нормативною базою для цього процесу.

Отже, уніфікація правових норм, як форма зближення правових систем, відображає процес зближення норм конкретного національного права із нормами міжнародного або регіонального права шляхом встановлення єдиних норм права, які мають одноманітне застосування в усіх державах, які є учасниками міжнародно-правової або регіонально-правової угоди.

Як самостійний спосіб реалізації універсалізації національного права називають *стандартизацію в правовій сфері*, суть якої полягає в *приведенні національного права у відповідність до міжнародно-правових стандартів*. «Стандартизація в праві, на думку Є. Г. Лук'янової, – юридичне віддзеркалення стандартизації всього суспільного життя – одна із рис епохи глобалізації» [17, с. 84].

Коли мова йде про стандартизацію в правовій сфері, зазвичай маються на увазі «міжнародні стандарти». Її теоретичне осмислення має місце в рамках теорії міжнародного права, а точніше, міжнародного гуманітарного права. Зокрема, коли розглядається проблематика основних прав і свобод людини, звертають увагу на міжнародні стандарти, розроблені в рамках міжнародного гуманітарного права, спрямовані на формування правової бази їх захисту. Більшість норм, вироблених в рамках Ради Європи, розраховані на формування таких стандартів, які сприймаються як орієнтири захисту прав і свобод людини в рамках національних правових систем. Основоположним документом, що є фундаментальною правовою базою у сфері захисту прав і свобод людини, як вже наголошувалося, вважається *Загальна декларація прав людини, 1948 р.* Не зважаючи на те, що цей документ носить рекомендаційний характер, він

вважається еталоном в цій сфері, до стандартів якого прагнуть наблизитися більшість сучасних держав.

Таким чином, основу міжнародних стандартів, як відзначає Ю. О. Гаврилов, складають міжнародні договори, а також міжнародні механізми, створені для втілення цих норм на національному і міжнародному рівнях [9].

В юридичній літературі, як вже було зазначено, *імплементация* також розглядається як засіб універсалізації національного права, суть якого полягає в реалізації комплексу заходів, спрямованих на визнання юридичної сили і організаційне забезпечення здійснення міжнародних норм усередині держави [8, с. 67]. Імплементация в буквальному розумінні означає «забезпечення практичного результату і фактичного виконання конкретними засобами». Великий юридичний словник визначає її як «фактичне здійснення міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні шляхом трансформації міжнародно-правових норм в національні закони і підзаконні акти» [4, с. 222].

Імплементация як засіб універсалізації національного права припускає, перш за все, сприйняття і запозичення принципів і норм міжнародного права з подальшим впровадженням в рамках національної правової системи. Як відзначає А. З. Гавердовський, імплементация забезпечується за рахунок сукупної, організованої владними актами відповідних органів держави діяльності суб'єктів національного права [7, с. 46]. Імплементация норм міжнародного права в систему національного права впроваджується, коли норми міжнародного права потребують уточнення, коли не можливе безпосереднє застосування таких норм у державі.

Таким чином, імплементация як спосіб безпосередньої реалізації міжнародно-правових норм та включення їх у систему національного права, включає до себе *інкорпорацію*, коли юридичні формулювання міжнародних угод та договорів без змін входять до системи внутрішньодержавного права, *трансформацію*, коли має місце деякі зміни тексту без зміни його сенсу у відповідності з правовими традиціями юридичної техніки, та *юридичну*

«відсилку», яка відсилає безпосередньо до першоджерела, тобто до міжнародного договору та угоди.

Наприклад, у ст. 5 «Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі», ухвалених країнами – членами Ради Європи у 2002 р., передбачено, що неурядові організації відповідно до національного права «можуть мати різні статуси для того, щоб відображати відмінності у фінансових чи інших перевагах, які їм надаються на додаток до правосуб'єктності» [28], тобто безпосередньо передбачається впровадження у національне право норм угоди з визнанням можливості різних варіантів законодавчого закріплення статусу неурядових організацій. Більше того, Принципами встановлюються основні положення та забезпечуються можливість створення неурядових організацій, процедура ж їх утворення, організації, функціонування тощо має бути встановлена державою [6, с. 77].

Правову імплементацію деякі автори також називають «трансформацією» [19, с. 105]. Мова йде про сприйняття міжнародно-правових норм національним правом. Сам процес сприйняття може забезпечуватися різними правовими механізмами в різних країнах, однак всюди вони мають низку спільних ознак [29, с. 19-20]. Так, в Україні правова складова даного процесу засновується на змісті ст. 9 Конституції України, в якій зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Разом з вищеназваними засобами універсалізації національного права, на передній план виходить поняття *«адаптація» права*. Цей термін означає складний, клопіткий процес, що включає цілий ряд заходів законодавчого і організаційного характеру, спрямованих на створення відповідних умов в рамках національного права, до наближення до регіональних і міжнародних правових стандартів. Він вживається законодавцем як найважливіший засіб, що наближає національну правову систему України до європейського права. Розділ VI Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до

законодавства Європейського Союзу «Послідовність здійснення адаптації в пріоритетних сферах» як заходи адаптації перелічує такі: «визначення актів *acquis communautaire*, регулюючих правовідносини у відповідній сфері; переклад вказаних актів українською мовою; здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в Європейському Союзі; розробка рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*; проведення економічного, соціального і політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт; підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, їх ухвалення; моніторинг імплементації актів законодавства України; перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність *acquis communautaire* з метою недопущення ухвалення актів, які суперечать *acquis* Європейського Союзу» [22, с. 132].

Останнім часом дослідники приділяють увагу ще одному поняттю – «*апроксимації*» – як засобу, який спричиняє універсалізацію національного права, що етимологічно означає наближення і зближення правових систем (від англійського слова – *approximation*) [24, с. 49].

У сучасних умовах апроксимація стала достатньо поширеним прийомом, спрямованим на інтеграцію правових систем. Її використання пов'язують із формуванням вільного ринку, його складною структурою, з інформаційною структурою суспільства, розвитком комунікаційних технологій.

Як зазначає Кр. Пурсіайнен, словник взаємовідносин ЄС – Росія, крім повної «гармонізації», включає «апроксимацію» або «регулятивну конвергенцію». Таким чином, Росія не просто приймає європейське законодавство як воно є, а враховує при цьому особливості свого власного. Крім того, європейське законодавство є лише частиною сукупності законів країн – членів ЄС, парламенти яких до цього часу залишаються компетентними і самостійними в своїх рішеннях з широкого кола питань.

Таким чином, апроксимованою повинна бути лише частина російського законодавства [23].

У вітчизняній юридичній літературі існує точка зору, згідно з якою термін «адаптація», що вживається українським законодавцем, не зовсім точно характеризує стан зближення правової системи України з правовою системою ЄС. За нею саме термін «апроксимація» повною мірою *відображає процес наближення* (а не зближення) правової системи України до правової системи ЄС. Ця думка повною мірою стосується процесу наближення правової системи України до права ЄС, в рамках якого робиться спроба наближення до критеріїв, встановлених для вступу до цієї організації.

Ступінь залучення кожного з перелічених способів і прийомів універсалізації національного права в рамках різноманітних національних правових систем є різною. Якщо в рамках одних правових систем можна досягти бажаних результатів за допомогою одних прийомів і способів, то в рамках інших різні прийоми виявляються ефективнішими для досягнення кінцевих результатів.

Незважаючи на індивідуальний підхід, обраний в рамках різноманітних національних правових систем, спрямованих на універсалізацію національного права, більшість держав сьогодні роблять конкретні кроки до її реалізації. Перш за все це вироблення більш-менш універсальних загально-правових концепцій правового розвитку, що відображають сучасне осмислення ролі права в суспільному житті. Зазначену мету може бути досягнуто за допомогою розвитку і визнання загальних концепцій забезпечення прав людини і громадянина, багатоманітних форм власності тощо. Такому процесу також сприяє вироблення не тільки загальних принципів, але й одноманітних правових норм, що регулюють сфери взаємовідносин між державами. Перш за все, це сфери, які забезпечують сучасну комунікацію, а також сфери екології, підприємництва, бізнесу, фінансів, взаємних розрахунків, митного права, авторського права, банківського права та ін.

Отже, процес універсалізації національного права розповсюджується, перш за все, на ті сфери суспільного життя, схожість у регулюванні яких не

викликає ніяких сумнівів, є результативним і прийнятним для більшості держав, незалежно від їх культурно-цивілізаційних відмінностей.

Для універсалізації національного права має важливе значення використання одноманітної юридичної техніки, визнання і використання загальних нормативних понять і термінів.

Таким чином, універсалізація національного права є основним напрямом, який відображає вплив глобалізації на національну правову систему, що реалізується за допомогою відповідних засобів і прийомів. Її ефективність, результативність і темпи залежать від багатьох факторів, які відображають особливості розвитку і функціонування національного права, а також їх потенціал і здібність до трансформації під впливом глобалізаційних процесів.

Список літератури:

1. *Бахин С. В.* Сотрудничество государств по сближению национальных правовых систем (унификация и гармонизация права) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. В. Бахин.– СПб., 2003.– 22 с.
2. *Бехруз Х.* Сравнительное правоведение : учен. для вузов / Х. Бехруз. –О. : Фенікс ; М. : ТрансЛит, 2011.– 504 с.
3. *Бірюков Р. М.* Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Р. М. Бірюков.– Одеса, 2011. – 22 с.
4. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 704 с.
5. *Быкова Е. В.* Современные процессы сближения и размежевания основных правовых систем : моногр. / Е. В. Быкова. – М. : Юрлитинформ, 2012, – 232 с.
6. *Васечко Л. О.* Національне право в умовах глобалізації (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. О. Васечко. – Луганськ, 2011. – 199 с.
7. *Гавердовский А. С.* Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. – К. : Вища шк., 1980. – 320 с.
8. *Гаврилов В. В.* Теория согласования международных и внутригосударственных правовых норм / В. В. Гаврилов // Государство и право. – 2005. – № 12. – С. 61–70.
9. *Гаврилова Ю. А.* К вопросу о понятии и сущности международных и национальных экологических стандартов [Электрон. ресурс] / Ю. А. Гаврилова. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pravo/59082.doc.htm.
10. *Гладенко А. Н.* Проблемы некоторых компаративно–правовых понятий. [Электрон. ресурс] / А. Н. Гладенко. – Режим доступа : www.comparativelaw.org.ua/doc1/gladen.doc.
11. *Европейское право : учеб. / отв. ред. В. Н. Энтин.* – М. : Норма, 2011. –961 с.
12. *Калинин С. А.* Концептуальные проблемы развития правовой системы Евразийского Экономического Сообщества / С. А. Калинин // Международное сотрудничество и совершенствование правовой системы Евразийского Экономического Сообщества : материалы межд. научн.-практ. конф., (г. Санкт-Петербург, 26 февр. 2004 г.) : сб. ст. – СПб. : Береста, 2004. – С. 80–83.

13. Карбонье Ж. Юридическая социология / Ж. Карбонье – М. : Прогресс, 1986. – 340 с.
14. Кашкин С. Ю. Стратегия и механизмы гармонизации законодательства [Электрон. ресурс] / С. Ю. Кашкин. – Режим доступа : www://recep.ru/files/documents/harmonization_kashkin_rus.pdf.
15. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. – М. : Спарк, 2000. – 279 с.
17. Лукьянова Е. Г. Основные тенденции развития российского права в условиях глобализации / Е. Г. Лукьянова // Государство и право. – 2004. – № 7. – С. 84–89.
18. Марченко М. Н. Государство и право условиях глобализации / М. Н. Гаврилов. – М. : Проспект, 2013. – 400 с.
19. Международное частное право : учеб. / под ред. Г. К. Дмитриева. – М. : Юрлитинформ, 2004. – 540 с.
20. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире / В. С. Нерсесянц // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 38–52.
21. Правовая система России в условиях глобализации и региональной интеграции: теория и практика / отв. ред. С. В. Поленина. – М. : Проспект, 2006. – 220 с.
22. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
23. Пурсиайнен Кр. От слов – к делу (теории интеграции и отношения ЕС – РФ) [Электрон. ресурс] / Кр. Пурсиайнен. – Режим доступа : www.ieras-library.ru/documenti/soveurope/2005/pursiain.doc.
24. Словарь иностранных слов / под. ред. Ф. Н. Петрова [и др.]. – М. : Рус. яз., 1987. – 608 с.
25. Тихомиров Ю. А. Интернационализация национального права / Ю. А. Тихомиров // Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век» : по материалам выступлений. – М. : Городец, 2004. – С. 167–184.
26. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. – М. : Норма, 1996. – 432 с.
27. Ткаченко С. В. Рецепция права в переходный период развития России. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 224 с.
28. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі: багатостороння угода від 05.07.2002 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2010. – № 4.
29. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (теоретико-методологические аспекты) : автореф. дис. на стиск. учен. степ. канд. юрид. наук : 12.00.01.– Ростов н/Д., 2009. – 24 с.

Хаустова М. Г. Тенденция универсализации та унификации права как одно из направлений влияния глобализации на национальную правовую систему.

В статье проанализирована одна из тенденций развития права в условиях глобализации – тенденция универсализации и унификации права. Сформулировано, что в основе этой тенденции находится объективный процесс интеграции мировой экономики, финансов, средств связи, средств массовой информации и других средств и сфер жизни, который не может не отразиться как на эволюции права в целом, так и на тенденциях его дальнейшего развития. Перечисленные основные способы (формы) универсализации права, проанализовано их содержание.

Ключевые слова: универсализация права, унификация права, глобализация, гармонизация, адаптация, рецепция, интеграция, аппроксимация.

Haustova M. G. The tendency of universalization and unification of law as one of the directions of influence of globalization on national legal system.

One of the tendencies of development of the law in the context of globalization – the tendency to universalize and unification of the law was analyzed in the article. It was determined that the basis of this tendency is an objective process of integration of the world economy, finance, communications, media and other means and spheres of life that could not affect both on the evolution of law in general and on the tendencies of its further development. The main ways (forms) of universalize law were listed and their content was analyzed.

Key words: universalize o the law, unification of the law, globalization, harmonization, adaptation, reception, integration, aproksimation